

STRUKTURA LASIĆEVA MIŠLJENJA

Ljerka Schiffler
(Institut za filozofiju – Zagreb)

Pitajući se za glavne teme i metodu mišljenja, autorica priloga ističe kako se radi o ontološkom strukturalizmu kao sintezi hegelijanstva, egzistencijalizma i strukturalizma kojom Stanko Lasić unutar vlastitoga filozofskog sustava rješava temeljne kontradikcije povijesti, kulture, duhovnosti i društva.

Ključne riječi: ontološki strukturalizam, kontradikcija, paradoks, antitetičnost, metoda, Stanko Lasić

*Na sve je odgovoreno a sve je u pitanju.*¹
Stanko Lasić

Težinom povijesti pitanja, više nego i na njih predloženih definitivnih odgovora, iz bogatog fundusa nasljeđa povijesti filozofije, nastavlja se svagda iznova otpočinjani razgovor koji u osnovi izmiče strukturi osebujna promišljanja što je sadrži *summa Lasićiana*.

Ono što s motrišta osobnih zapažanja na malenom oglednom odabiru Lasićeva obimna, gotovo enciklopedijskog opusa smjera iščitavanju temeljne spekulativno-teorijske baze i njenih formi (književna i povijesna znanost,

¹ S. Lasić, *Autobiografski zapisi, Zaključna napomena*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000, str. 641.

kulturna i humanističko-duhovna znanost, kritika i dr.), moguće je podvesti pod zajednički nazivnik – kretanja od škole mišljenja do slobode mišljenja. Ono što također nije promaklo zavidno bogatoj literaturi o opusu Stanka Lasića,² prosudbama i ocjenama, analizama i kontroverzama, a što i nadalje zahtijeva problematiziranja i pojašnjenja, jest poimanje njegova mišljenja motrenog u obzoru pitanja.³ Sudbinu svojeg Djela, ujedno i vlastitu sudbinu dijeli on naime s tim pitanjima. Svoje pozicioniranje pisca i angažiranog intelektualca, arheologa mišljenja.

Pitanja su to koja pozivaju na dijalog o istinskim preokupacijama i temama o svijetu, subjektu, ljudskoj egzistenciji, životu i smrti, čovjekovoj povijesnoj i vremenitoj svijesti, o smislu, slobodi, čovjekovom egzistencijalnom, etičkom, metafizičkom, estetičkom biću, identitetu pisca, stvaraoca i dr. Pitanja koja pogađaju temeljne odnose bitka i bića, bitka i ništavila, čovjeka i povijesti, politike, ideologije, u konačnici, mišljenja i postojanja; govora, jezika, kultura, nacija, vjera jučerašnjeg i današnjega svijeta, slike svijeta budućnosti.

*Iz svog filozofskog studija, filozofija mi je pružila disciplinu duha, veliki filozofi su mi pomogli,*⁴ intelektualnim erosom i radnom disciplinom i poštenjem, taj univerzalni intelektualac, iz *duha pitanja* u svojem tematski širokom i raznorodnom opusu reflektira o složenim krugovima problema. U tom je razlikovnom određenju, po kojem je prepoznatljiva osebnost njegova djela, polazište ovog kratkog priloga. Preuzetno bi bilo i nemoguće svekoliko analizirati, protumačiti i vrednovati Lasićevu *avanturu* mišljenja, sve mu faze i evoluciju, periodizacijski i doksografski, sva područja autorova bavljenja, obilježena temeljno antinomičkom, antitetičkom strukturom i analitičkim hermeneutičkim postupkom.

Više od rečenog Lasić i *živi* svoja *pitanja* i time, rekla bih, esencijalno odabirući i filozofiju kao svoju sudbinu. Strukturu njegova mišljenja vidim na tragu poimanja filozofije kao gledanja, *u-vida*, dubinske unutarnje dijaloške svijesti u kojoj se brišu udaljenosti, vremenske i prostorne. Svijesti o vrijednosti dijaloga kao umijeća čitanja, ali tek samo, *znakova* sinoptičkih tabela. Na tragu kritičkog preispitivanja i redefiniranja klasičnih sustava

² B. Matan, S. Lasić, *Bibliografija Stanka Lasića*, u: S. Lasić, *Pogledi i istraživanja*, I/II, knj. II, Gordogan, Zagreb, 2004, str. 505–512; isti, *Literatura o Stanku Lasiću*, str. 47–503, s više od petsto autora od 1946. do 2000.

³ Usp. S. Lasić, *Autobiografski zapisi, Zaključna napomena*, op. cit., str. 641.

⁴ S. Lasić, *Članci, razgovori, pisma*, Gordogan, Zagreb, 2004, str. 419.

mišljenja, sve do posljednjih 20. stoljeća, najreferentnijih znakova različitih modela (od klasičnog, renesansnog, prosvjetiteljskog, do modernog i post-modernog), moguće je pratiti evoluciju autorove misli. Ponajprije i bitno neohegelijanske (no prvenstveno i onog *osloboditi se* Hegela i njegovih novovjekovnih varijanti). U Lasićevim promišljanjima kohabitiraju podjednako filozofemi, formanti i fermenti pozitivizma, egzistencijalizma, marksizma, strukturalizma i poststrukturalizma, pretežno francuskog, struja hermeneutike i analitičke filozofije i dr. Lasić međutim odbija modernističke paradigme, zadržavajući svagda oprez i distancu spram velikih/zatvorenih sistema, zauzimajući i vlastit kritički stav, utemeljen potrebom da se osobno razmisli o vlastitim stavovima.⁵ Ili, njegovo već manifestno, često spominjano pitanje, *zašto se uopće baviti nekim pitanjima*, ne zaobilazeći pritom ni stranpućice, izboriti se prije svega za vlastitu duhovnu nezavisnost.

Tako od Kanta, primjerice, slijedi Lasić misao o nedovoljnosti moralnog imperativa, od ideala egzistencijalizma prijepore humanizma i humanističkih projekata, aporiije etičkog i političkog, dilematičnost kategorije slobode, ali ne i moral tjeskobe, antinomije umjetnosti, ali i jedinog oblika oslobađanja čovjeka od otuđenja, traganje za Apsolutom i biti slobode kao projekta. Od Sartrea, mislitelja po sebi upitnoga djela, tog “umjetnika udvostručenog filozofom” (B.-H. Levy), zadržat će sliku totalnog intelektualca, plodno polazište za izgrađivanje vlastitog duhovnog stava. Bliske su mu rezonancije humanističke fenomenologije, antinomičke varijante antietike kojima duguje ponešto i svoju filozofiju čovjeka, a Heideggerovu dijalogu s bitkom vlastito poimanje književnosti i pisanja kao ukorijenjenosti u bitku. Husserlu ponešto od odnosa refleksivne i predrefleksivne svijesti. Od nekih drugih velikih figura 20. stoljeća modalitete otpora i pobuna protiv konačnih odgovora, svijest o granicama mišljenja. Nastojanjem za produbljenom kritičkom prosudbom filozofskih ideja, pogleda i načela nekih značajnih francuskih mislitelja, učitava ih Lasić u obzor svoje “teorije” ontološkog strukturalizma; naime, koliko joj oni pridonose i obogaćuju je, i kad im se suprotstavlja, naglašavajući njihove nedostatke i proturječnosti. Primjerice se to odnosi na humanističko-etičke poruke E. Levinasa, modernog metafizičara, Heideggerova i Husserlova đaka koji promišlja etiku judaizma, koncept utopijski etičke države, njegovo tumačenje Talmuda i kritički otklon

⁵ S. Lasić, *Hermeneutička individualnost i ontološki strukturalizam*, Durieux, Zagreb, 1994, str. 7.

od klasične ontologije. Njegove filozofske dileme o pitanjima religije, mitske svijesti, odnosa ideologije i znanosti, vremena i totaliteta, slobode i svetog, postaju poticajni Lasićevu mišljenju, kao i njihove implikacije za novovjekovno filozofsko, formalno-logičko, kulturološko i lingvističko mišljenje. Levinasovo distingviranje Bića i Nebića i kategorija *moćnosti* (za Lasića ontologijski motrene, ne kao prazne, usebične refleksije) koja transcendirira spomenutu alternativu, konstituira jednu paralelnu dimenziju Lasićeve filozofije svijeta kao ontološke cjeline (u značenju kojim Levinas poima svoje “au-delà de l’essence”). Tomu se pridružuju i razmatranja o pluralizmu i utopizmu Ljudskog, Vremena i Drugog, alteritetu i odnosu prema Ja. Levinasov govor o etici kao prvoj filozofiji uz, primjerice, Heideggerovu fundamentalnu ontologiju Bića i Brige, protežu se i na Lasićeve refleksije i njegove razvedene analize spomenutih kategorijalnih parova i tema.

Jedan drugi interpretativni model mišljenja ima kao svoju dominantu antropološku teoriju R. Girarda (čiji opus još traži cjelovit svoj uvid), zanimljiv i vrijedan Lasićevoj pozornosti s obzirom na današnju sve očitiju svjetsku krizu kršćanske religioznosti i upitnosti mitskog kao jednog od temelja ljudske kulture. Nesklon Girardovome modelu zatvorenog sistema i statičke antiteze, kako je tumači Lasić (npr. apstraktne dualističke etičke antiteze Dobra i Zla), pomno je analizirajući svojim protuargumentima, suprotstavljajući joj svoju tezu dinamičke antitetičnosti (zasnovanoj na Hege-lovoj realnoj dijalektici, pojmu razvoja, napredovanja u svijesti slobode), kao vječnog prostora ideala humanuma, s prisutnim aporijama ispunjenja Cilja (puke činjeničnosti naspram utopijskog). Autorov model, “teorija” ili, bolje, ideja, isključuje kako filozofiju negativiteta, tako i filozofiju tragične sinteze spomenuta binoma, kao i filozofiju pozitivnog identiteta. Ukazujući na niz pitanja i dilema koje stoje pred ontološkim strukturalistom, misliteljem *moćnog*, Lasićeve male monografske studije potiču na filozofski dijalog šireg, međudisciplinarnog spektra i raspona problematike (pitanje o smislu umjetnosti, odnosu individualnog i kolektivnog i dr.). Tomu pridonose i Lasićeve analize shvaćanja M. Nadeaua o istinitosti umjetnosti, njenu smislu u radu, o prevladavanju postojećeg, labirintu koji skriva cilj,⁶ tematika bliska Lasićevu svjetonazoru i životnoj filozofiji.

Od velike panorame duhovnih portreta, intelektualnih fizionomija 19. i filozofije 20. stoljeća, stoljeća “izama” (bergsonizam, personalizam, feno-

⁶ S. Lasić, *Iz moje lektire – Portreti*, op. cit., str. 404.

menologija, egzistencijalizam, neohegelijanizam, marksizam i dr.), posebice statusnih imena (Frankl, Barthes, Girard, Levinas, Sartre, Nadeau), Lasić se zaustavlja na onima koji bivaju poticajni njegovu mišljenju. I premda postajući *njihov*, kako sam kaže, *nevjerni đak*, oni *u njemu žive: uživao sam u životu njihove misli*.⁷

To su tek neki od mnogih primjera koji sudjeluju u pojašnjavanju baznih pristupa i orijentacija Lasićevih promišljanja, ukazujući na analogije i korelative njegova vlastitog duhovnog dnevnika, nedovršenog u pozitivnom smislu, autorova razgovora s drugima, ali istovremeno i sa sobom samim.

Ili, ostajući u domaćim okvirima, akribički krležolog, Lasić je na tragu Krležine filozofije života, čovjeka i povijesti,⁸ gradeći vlastitu filozofiju života kao estetizacije, filozofiju politike i književnosti, najposlije svoje razumijevanje osnove i strukture ideološkog sukoba na književnoj ljevici, od kapitalnog značenja za Lasićevo tumačenje kojem će posvetiti velik dio svoga djela.

Dimenziju fundamentalne antinomičnosti bitka i povijesne zbilje moralnog bića i čina u djelu M. Krleže,⁹ kao i na primjerima arhetipske strukture književnih likova u filozofskih pisaca Dostojevskog, Hugoa i dr., tumači Lasić u filozofskom ključu. Nastojeći razumjeti Krležinu filozofiju povijesti, njene civilizatorne, klasne, političke i kulturne povijesti, kroz njegove kritičke poglede o svijetu, o biću, mjestu, ulozi, konačno i o samoj logici Europe kao središta civilizacije. Ali također i kao vlastit pokušaj, kako to i sam kaže, *kroz sebe* vidjeti povijest, također i svoje dileme i antiteze, u obzoru suprotstavljenosti humanističke ideje i povijesne zbilje, ideje često prometnute u kult sile i artiljerije, kako bi to rekao Krleža (“Zastave”). Lasić produžuje svojim vlastitim refleksijama o Europskoj Uniji (i kao predsjednik Europskog pokreta, u devedesetim godinama), novoj ekonomskoj i političkoj sili, ali i o domaćoj političkoj povijesti (od Jasenovca, Golog otoka, Ahmića i dr.). O Lasićevim koncepcijama nacije kao povijesnog subjekta, klase, države, državnosti, slobode, probnih kamenova hegelijanskog logosa povijesti, kao jedne od komponenti i njegove filozofije, koncepcije povijesti kao umnog zbivanja, napredovanja u svijesti o slobodi kao ideje koja se realizira,

⁷ S. Lasić, *Iz moje lektire – Portreti*, op. cit., str. 10.

⁸ S. Lasić, *Zastave kao Krležina filozofija povijesti*, Dubrovnik, 6, 1993, str. 5–25.

⁹ Vidi: S. Lasić, *Krležologija ili Povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži*, knj. 2, *O moralnoj strukturi i totalitarnoj svijesti*, Globus, Zagreb, 1989.

izvan je domašaja ovoga priloga. U tom su smislu indikativne i za nas aktualne Krležine koncepcije o hrvatskom političkom biću, Krležina zaokupljenost zbiljskim filozofskim pitanjima “što smo mislili”, “što smo htjeli”, zamišljenosti nad hrvatskom starom slavom i povijesnom ulogom naših Panonija, Brodarića, Berislavića, Šenoe, Gaja, nad mjerilima vlastitih kulturnih i duhovnih vrijednosti, značenjem jezika, pisma, u funkciji uma i mišljenja.

Lasićev pojam čovječanstva kao identiteta i nacije kao razlike, povijesnog totaliteta i njihove antinomičnosti, posebice su razloženi u njegovim refleksijama o današnjem svijetu *bez globalističke vizije*, vremenu traganja i rascjepa u kojem ne vidi ozbiljnih pokreta, već besmislenost punu smisla,¹⁰ dobu u kojem ničeanski sve više raste opasnost od duhovne pustinje, ili, prema J. Baudrillardu, “dobu događaja bez posljedica”, čovjeka koji danas, prema K. Löwithu, “doduše ne može bez svijeta, ali svijet može bez nas”.

U Lasićevu promišljanju povijesti, postavljaju se pitanja o čovjekovoj povijesnoj egzistenciji, povijesti kao temelju čovjekova bitka, o njegovom povijesnom i političkom biću. Ima li čovjek svoju povijest, biljeg individualiteta koji u konačnici ostaje enigmom, put od obmane do obmane, plime i oseke u hegelijanskoj povijesti duha, ili, lasićevski, put od vječnosti do trenutka, ono što transcendiraju spoznaju? Nije li u povijesti i prostor u kojem se ona ne iscrpljuje, u kojemu *kada*, *gdje* i *kako* događajnog nadilazi odgovore, a vrijeme ostaje nostalgijom (u Lasićevim se *Zapisima* opsesivno javlja kao jedna od najčešće rabljenih riječi/pojmova *samoća*, *osamljenost* u antropološkom ali i kozmičkom smislu, plodnog sazrijevanja u šutnji svijeta). Nije li smisao historije rascjep, ako se vrijeme pokazuje kao stvaratelj i rušitelj? U paradoksu, antinomičnosti povijesti (prošlost i kao budućnost, teza koju bi valjalo tek ispitati u Lasića), jest i njen rizik, opasnost zauzimanja odnosa spram onog što se protivi odnosu samom. U nastojanjima društvenih i humanističkih disciplina, u lingvistici, etnologiji, semiologiji, u filozofskim raspravljanjima, danas se ide čak do otvorena prezira prema dimenziji historičnosti (školničke, dogmatske), do govora o kraju povijesti (već od Marxova humanističkog projekta). Obuhvaća li povijesno i izvanpovijesnu zbilju? I što otkriva? Kakve je prirode spomenuti rascjep ljudskog povijesnog bitka? Trajna se tenzija, rascjep, zbiva na ravnini odnosa povijesno – ljudsko vrijeme. Kako stoji s događanjem bezvremenitosti, puta Duha koji do sebe nikad ne prispijeva? Ili, postaje li fundamentalna dimenzija čovjeka tek

¹⁰ S. Lasić, *Članci, razgovori, pisma*, op. cit., str. 437, 443.

perspektivom? Usudnošću stvaranja o kojoj govori Lasić na mnogim mjestima, i iscrpno na primjeru J. P. Sartrea: čovjekovo je djelo, po sudbi povijesti, krajnje neizvjesnog ishoda.¹¹ Ili, drugim riječima, nastojanje čovjekovo da pobijedi sebe prolaznog, vremenitog i, paradoksalno, da bude istodobno svijest svog vremena. Bivajući svevremenskim. Osvajanje vremena. Bitni su nemiri, aporije idealnog i pojavnog. Paradoksi.¹² Nezavisno o društvenoj ili povijesnoj poziciji, svagda je to tendiranje totalitetu prije rascjepa, i opet paradoksalna tendencija. Godine 1992. Lasić će, pišući o nekim problemima hrvatske kulture, obrazlagati i tu antinomičku Povijest kao polazište s kojeg polazi misao.¹³ Antinomičnost povijesne ideje i povijesne prakse i humanističkog projekta upravo jest pretpostavka dijaloške svijesti, slobode. Povijest za Lasića nema kraja, ona u konačnici ostaje samo *beskonačna spirala*, svagda se ostvarujući u novim oblicima i načinima.

Od Derride i Lacana, Lyotarda i Ricoeura, Barthesa i Althussera, do Heideggera i Gadamera, širi Lasić svoje refleksije o povijesnom i političkom biću čovjekovom, o čovjeku kao subjektu vlastite povijesti, ne zauzimajući pritom stajalište subjektiviteta ni alteriteta koji po njegovu uvjerenju vode u totalitarizme, nego u traganju za njihovim koegzistiranjem.

Pitajući za ono što ostaje kao baština za 21. stoljeće, a što se u cjelini razaznaje kao pretpostavka njegovih ideja, svjetonazora i životnoga *creda*, najbolje on sam odgovara: *sve što znam stavljam pod upitnik. U sve do čega sam došao sumnjam.*¹⁴ I zaključno: *bit moje misli je da vrijedi tražiti, pokušavati.*¹⁵

Iz vlastita zora i obzora erudita i strasnog znanstvenog istraživača gradi Lasić svoju filozofiju ontološkog strukturalizma (posuđenice od U. Eca, prema njegovoj tvrdnji), koja međutim nije samo filozofija, nego i više, njegova filozofija života, doživljaj i zrcalo njegova stava prema životu, pisanju, literaturi. Rješenje u nemogućnosti totalnog asimiliranja temeljne antitečnosti mišljenja: za Lasića je tek moguća želja za rješenjem nemoguće, ali postojeće sinteze identiteta i diverziteta, slobode i bitka: *istina našeg bića*

¹¹ S. Lasić, *Jean Paul Sartre nakon dvadeset godina II*, Republika, 3/4, 2001, str. 167.

¹² S. Lasić, *Iz moje lektire – Portreti*, Uvodna studija, op. cit.

¹³ S. Lasić, *Članci, razgovori, pisma*, op. cit., str. 81.

¹⁴ B. Bilić i sugovornici, *Misli 21. stoljeća. Treća Hrvatska*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002², str. 415.

¹⁵ S. Lasić, *Intelektualac i sloboda*, ib., str. 409.

*nije u Rješenju, nego u traženju Rješenja, ili: cilj jest u putu samom, ne u nedostižnoj točki.*¹⁶

Postaje to kritičkim impetusom njegovih prosudbi predstavnika starije i novije svjetske i hrvatske književne, kulturne i političke povijesti i njihovih poruka (od Baudelairea, Rimbauda i Mallarméa do Prousta, Malrauxa i Sartrea, M. C. Nehajeva, Starčevića, Gaja, do Krleže, Šegedina i dr.).¹⁷

Rješenje svojih refleksivno-kritičkih pitanja nalazi Lasić u filozofskoj “teoriji”, određenju ontološkog strukturalizma, ujedno i njegova teorija slobođe (čitaj: svijeta), o kojoj sam tvrdi kako to nije samo teorija, već duhovna struktura, element bitka i bića:

Ontološki strukturalizam nije nastajao isključivo iz filozofske kombinatorike... On je pretežno rođen iz studija književnosti, iz intimnog iskustva, iz povijesne more, iz snažnih estetskih doživljaja, iz prihvaćanja (i odbacivanja) nekih velikih mislilaca prošlosti.¹⁸

Svijest o postojećoj kontradikciji, o sintetičkoj strukturi ljudskog mišljenja samog, ne izjednačava Lasić s modelima epistemoloških epoha, primjerice s filozofijom nihilizma, negativiteta, egzistencijalizma, esencijalizma, s teorijama individualiteta, liberalizma, koji su tek, kako on lucidno ističe, tek *košuljice* njegove misli.

Ontološki strukturalizam, jedan od izraza traganja za izlazom iz suprotnosti modernog svijeta/zapada, u Lasića je jedna od varijanti misaonog hegelijanstva. Ili, kako on sam pojašnjava,

(...) temeljni pojmovi Hegelove ontologije dovedeni u pitanje i rješavani na drukčiji način pa se zato ontološki strukturalizam pokazuje kao revidirano hegelijanstvo. Upravo je ta revizija skladnog Hegelovog sistema stvorila niz antinomija kojih je ontološki strukturalizam svjestan ali ih ne može riješiti pa ih želi dosljedno živjeti smatrajući da su te antinomije onaj manjak koji obogaćuje sistem sprečavajući ga da se smiri u svojoj dovršenosti.¹⁹

Nezadovoljan mrežom struktura/pravila u proučavanju književnih djela, ali podjednako i društveno-povijesne problematike, analizi djela i predstavnika, traži Lasić onu bazičnu strukturu zajedničku svima, polazeći od njena pojmovna određenja, “apstraktnog identiteta”, univerzalno važećeg:

¹⁶ S. Lasić, *Struktura Krležinih Zastava*, Liber, Zagreb, 1974, str. 130.

¹⁷ V. Visković, *Stanko Lasić – der beste kroatische Krleža-Kenner*, Die Brücke, 1–2, 1996.

¹⁸ S. Lasić, *Članci, razgovori, pisma. Nekoliko uvodnih napomena*, op. cit., str. 25.

¹⁹ S. Lasić, *Hermeneutika individualnosti i ontološki strukturalizam*, op. cit., str. 68, 69.

(...) strukture treba zamišljati kao otvorene cjeline (dvojne, trojne, četvorne itd. odnose) sposobne da se prilagođavaju svim situacijama. Rješenje je došlo od Hegela jer je struktura bila zamišljena kao slobodan duh koji želi sebe totalno realizirati. Nije zaboravljena ni poruka Sartrea da slobodno biće (čovjek) nikada ne postaje (Hegelov) totalizirani totalitet. Ta su dva izvora stvorila spoznaju o temeljnoj antitezi: Nešto (univerzalni subjektivitet, "opće biće čovjeka", struktura) vs. Ništa (individualni subjektivitet, stvaralačka praznina, "le néant", "šutnja"). (...) Struktura je (...) zamišljena kao totalitet koji je nastao iz sudara individuuma s "nestrukturiranim" ili neartikuliranim bićem strukture, s bitkom (...) ²⁰

Od odgovora na temeljna pitanja zavisi, kako smatra Lasić, čovjekov stav prema svijetu, ujedno i dijalektičko prokletstvo mišljenja. Ulazeći u avanture u labirintu bitka (slikom danteovske "šume"), okrenutost tradiciji, prošlosti i njenim vrednotama, religiji, odnosu crkve i države, klasi, nacionalnom i nadnacionalnom, interkulturalnosti i nizu drugih pitanja, Lasiću se otvara problem odnosa malih nacija i Europe, fenomen europeizma i njegove perspektive, *moćnosti jedne strukture izvan Europe*, u vrhu njegova kritičkog stajališta i vrednovanja; svjestan pritom opasnosti svih vrsta, primjerice mitske ideološke svijesti (totalitarizam, globalizam, terorizam), prazne (i opasne), jalove retorike. Valja ovdje ukazati i na nezaobilazna pitanja koja se odnose na povijest hrvatske kulture, na književnu tradiciju hrvatskog jezika (Marulić, Vramec, Gundulić, Kašić, Gaj, Mihanović, Krleža i dr.), na Lasićeve promišljanja i analize temeljnih, u sebi antinomičnih ontoloških i drugih kategorija, razmišljanja o povijesti, slobodi, dijaloškoj svijesti, o stanju suvremene filozofije i duhovnih znanosti. Upozoravajući na *tragiku ontološkog strukturalizma i njegova principa koji otkriva da je apsolutna egzistencija (...) i neizbježiva težnja i neminovni poraz, nužnost i nemogućnost*,²¹ Lasić u svojim brojnim studijama ne zaobilazi ni iluzije, previde i privide, mistifikacije i patetike, istupajući alternativno, nudeći nam i elemente svoje filozofije nade.

Ostajući vjeran i nadalje Hegelovoj filozofiji, svojem mladenačkom zanosu, njegovoj viziji jedinstva civilizacije i, usprkos fakticitetu najnovije događajne povijesti hrvatske i svjetske, koju dobro poznaje, svjestan ljudske ograničenosti vlastitim vremenom, moguće je u svemu na Lasića-krležologa primijeniti opasku ovog velikog pisca i enciklopedista kako *čovjek nikada nije dovoljno svjestan svojih suvremenika*.²²

²⁰ Ib., str. 61.

²¹ S. Lasić, *Krležologija...*, op. cit., str. 28.

²² M. Krleža, *99 varijacija*, Beograd, 1972, str. 169.

Otkrivajući nepoznata područja iskustva svijeta i Djela na primjerima svog bogatog dijaloga s domaćom, europskom i svjetskom duhovnom baštinom, ovaj će povjesničar pamćenja svojom idejom Totaliteta istim onim parametrom kojim istražuje i proučava panoptikum djela, pojava i osobnosti duhovne strukture individualne i kolektivne svijesti, omjeravati i vlastit put samoistraživanja, vlastita nastojanja i bavljenja. Bogatstvom i živošću mišljenja, i samog bogatog antinomijama i rascjepom, najposlije vlastitom životnom filozofijom i habitusom, sa sviješću o riziku vlastita izbora, time i njegova rezultata, prenijeti nam ujedno i poruku svojeg Djela – potrebu suočavanja sa samim sobom, s tjeskobama stvaralaštva i, prije svega, s opasnostima olakog rješavanja pitanja. Sa sviješću o riziku sumjerljivu svakom takvom pokušaju. Na tragu Lasićevu.

Primljeno 23. ožujka 2007.

SUMMARY

THE STRUCTURE OF LASIĆ'S THOUGHT

Ljerka Schiffler

Examining the main themes and methods in Lasić's thought, the author of the contribution points out the ontological structuralism as a synthesis of Hegelianism, existentialism and structuralism by which Stanko Lasić, within his own philosophical system, provides answers to the basic contradictions of history, culture, spirituality and society.

Key words: ontological structuralism, contradiction, paradox, antithetical quality, method, Stanko Lasić